

Oldemors jordebog – en nøgle til Sønderhos historie 1743-1884

Hvad en 280 år gammel protokol kan fortælle om husene og deres ejere

Når man går gennem Sønderho og iagttager de gamle huses mange særkender, kan man ikke undgå at fornemme historiens nærvær. Men tænker vi også på, hvem der boede i husene for 100 eller måske endda 250 år siden? Hvordan skiftede ejendommene ejere, og hvilke historier gemmer der sig bag de gamle grundstykker?

Det er der selvfølgelig adskillige af de nuværende ejere, der er vidende om. De fleste har sandsynligvis deres viden fra bogen *Gamle huse i Sønderho*, der

udkom i 1980, og som er en registrant med beskrivelse af grundplaner, byggeskik og ejerlister fra 1743 til år 1900. Andre er utvivlsomt gennem slægtsforskning dykket dybere ned i annalerne.

Ejerlisterne bygger især på en 280 år gammel håndskrevet protokol – populært kaldet *Oldemors Jordebog*. Her noterede betroede sønderhoner gennem omkring 150 år alt om ejerforhold, skatter, afgifter og ændringer for mere end 300 ejendomme i Sønderho.

Men hvor blev protokollen af, efter at Steffen M. Søndergaard og Poul Tuxen havde afsluttet deres arbejde med registranten i 1980?

Når jeg har spurgt, har ingen kunnet hjælpe mig. Men ved at gennembladre nogle af de første numre af Fanø Lokallhistoriske Forenings medlemsskrift faldt jeg imidlertid i december-nummeret 1998 over en notits, der kunne fortælle, at jordebogen i 1981 var blevet afleveret af Poul Tuxen og Anna Brinch til Landsarkivet i Viborg. Det gav mig anledning til i oktober 2025 at besøge arkivet for at affotografere den komplette protokol.

Ejer man et af de fredede eller bevaringsværdige huse i Sønderho, viser det sig, at jordebogen kan være et vigtigt kildemateriale.

Klar til fotografering på Rigsarkivets læsesal i Viborg. Her tilbydes kamerastander og optimal belysning.

En tidsmaskine for husejere

Ejer man et af de fredede eller bevaringsværdige huse i Sønderho, viser det sig, at jordebogen kan være et vigtigt kildemateriale. Den unge kunsthistoriestuderende Poul Tuxen, der som nævnt var medforfatter til registranten *Gamle huse i Sønderho*, havde gennempløjet den gamle bog og udskrevet alle ejernavne knyttet til de enkelte ejendomme. Men der er meget mere at hente i protokollen. Hvor moderne tinglysning stopper brat, når vi når tilbage til omkring 1930, kan jordebogen fortsætte fortællingen – baglæns!

Dykker man ned i optegnelserne, kan man være heldig at spore sin ejendoms "stamtræ". Her kan man se, hvordan grundstykkerne er blevet delt, lagt sammen, flyttet eller har fået nye ejere. Ejerne af de gamle huse kan føje endnu en dimension til historien, hvis de

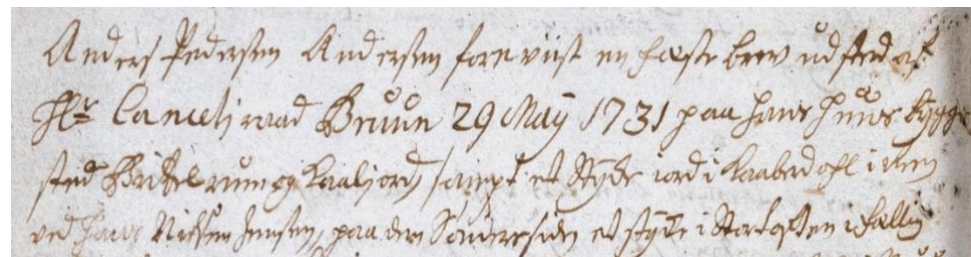
opdager, at deres hus – konkret eller i overført betydning – hviler på fundamentet af en ejendom, der rækker langt tilbage i tiden.

Slægts- og ejendomshistorie

Er man ud af en sønderhoslægt – og måske også slægtsforsker, som mange er – er jordebogen også et redskab, der kan være med til at gøre navnene i kirkebøgerne levende. Her kan vi få at vide, hvornår f.eks. ens tip-tip-oldefar og -mor blev født og døde, men den gamle bog kan også fortælle om de økonomiske forhold: Var man velhavende eller fattig? Var man indsidder (lejer), eller ejede man sin egen jord? Hvor meget betalte man i hartkornsskat og præstepenget? En høj skat kunne måske afsløre, at der var tale om en velhavende skipper eller en gårdejer med gode jorder.

For de fleste lyder betegnelsen jordebog formentlig som noget gammelt og støvet, og det er den da også. Det gamle skindbind er slidt i laser og mange af siderne er mørnede. Men tænk blot på, at bogen gennem de mange år har været taget frem og lagt tilbage, når der skulle tilføjes eller rettes. Dertil giver den gamle håndskrift også den nutidige læser sine udfordringer.

De første linjer i fæstebrev nr. 120 indskrevet i jordebogen 15. februar 1746: "Anders Pedersen Andersen foreviist en fæstebrev udsted af Hr Cancelliraad Bruun 29 May 1731 paa hans huus bygge-sted Britzelrum og Kaaliord samt et Stycke iord i Kaaberdaal i Reen ved Hans Nielsen Jensen, paa den Sønderside et stycke i Stortoften i fællig..." (Villy Nielsens transskription).

Jordebogen – en historisk GPS

Men for slægtsforskere og lokalhistorikere, der har mod på udfordringer, og som gerne vil vide mere om Sønderhos historie, kan man betragte jordebogen som en slags historisk GPS til at finde rundt mellem husene. Den fortæller os ikke bare, hvem der ejede hvad, men den tegner også et billede af Fanøs befolkning og øens udvikling fra fæstesamfund til en søfarts-ø af selvejere.

Hjælpemidler

Nu er den komplette jordebog lagt frit tilgængelig på nettet på www.albus.dk/fanoe/jordebog. I tillæg hertil har jeg forsynet den med en række nyttige vejledninger og registre, som forhåbentlig gør det nemmere at orientere sig i jordebogen og dens indhold. Her skal kun nævnes tre af de vigtigste:

- En indholdsfortegnelse til jordebogen.
- Navnene på hver af de 335 ejendommers tidligste (første) indehavere sammenstillet mellem jordebogens opslag, dens numre, nuværende matrikelnumre, ejernavne, postadresser og endelig ejernavne, som Poul Tuxen har oplyst dem i registranten *Gamle huse i Sønderho*.
- Sønderho jordebogs 161 fæstebreve.

På godt og ondt lever vi jo i AI's, den kunstige intelligens' tidsalder, hvor vi udfordres, men hvor vi også får helt nye muligheder for at forske og gå på opdagelse i historie. Det gælder således *Transkribus*, et af de nyeste værktøjer, som er et digitalt værktøj, der bruger kunstig intelligens til at genkende, transskribere og søge i historiske dokumenter, især håndskrift. Det har jeg forsøgt mig med, og på hjemmesiden desuden givet en kort introduktion til, hvordan du selv kan eksperimentere med det. God fornøjelse.

Per Hofman Hansen – perhofman@gmail.com

Faktaboks

Jordebogen

Arkivserie: Jordebog (1748-1884)

Arkivskaber: Sønderho Hartkornskasse, Fanø.

Arkivsignatur: Rigsarkivet i Viborg: PX-55912.

Afleveringsjournalen

Arkivserie: Journal over afleveringer (1967-1999). Pakker fra private, pakke nr. 979: 8, gruppe 84, lb.nr. 290: Poul Tuxen og Anna Brinch, dateret 8. sept. 1981.

Arkivskaber: Statens Arkiver. Landsarkivet for Nørrejylland.

Arkivsignatur: Rigsarkivet i Viborg: 7396-979.

Affotograferet af PHH 29. okt. 2025.

Downloaded fra

<https://www.albus.dk/fanoe/jordebog/pdf/oldemors-jordebog-en-noegle-til-soenderhos-historie.pdf>